RAZPRAVE

Umetnost, družba/tekst

Nekaj pripomb o sedanjih razmerjih razrednega boja na področju književne produkcije in njenih ideologij

D. R., O likovni kritiki

Literatura

Franz Kafka, Kratka proza

Filozofske razprave

Ivan Urbančič, Problem hermenevtike pri Diltheyu

Tine Hribar, Igra videza (Znanosti in stvar sama IV.)

Borut Pihler, Od »pomena na sebi« do biti

Prispevki k teoriji označevalne prakse

Vednost in resnica

Obdelovanje pojmov

Razčlenitev

Prevod

Theodor W. Adorno, Negativna dialektika, Uvod

Julia Kristeva, Revolucija pesniške govorice (odlomki)

Jacques Lacan, Vloga in območje jezika v psihoanalizi (nadaljevanje in konec)

Kritika

Levi-Strauss/Lotman

O nekem pojmovanju vrednot

Številka 3-5 (147-149) mar.-maj 1975, letnik XIII

PROBLEMI

Uredniški odbor PROBLEMOV-RAZPRAV: Mladen Dolar, Daniel Levski, Jure Mikuž, Rastko Močnik, Slavoj Žižek (odgovorni urednik in v. d. glavnega urednika).

Uredništvo: Ljubljana, Soteska 10, tel. 20-487. Tekoči račun številka 50101-678-48982 z oznako za Probleme. Celoletna naročnina 60 dinarjev, cena posamezne številke 5 dinarjev, dvojne 10 dinarjev, trojne 15 dinarjev, za inozemstvo dvojno. Izdajatelj RK ZSMS. Tisk ZGP »Pomurski tisk«, Murska Sobota, maj 1975.

Revijo denarno podpira KSS in je po sklepu republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 421-1/74 z dne 14. 3. 1974 oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

PROBLEM HERMENEVTIKE PRI DILTHEYU

Pričujoči tekst je odlomek mnogo obsežnejše študije* o Diltheyjevi filozofiji s posebnim ozirom na problem utemeljitve takoimenovanih duhovnih (socialnih) znanosti in njihove fundamentalne metode. V omenjeni študiji so podrobno obravnavana Diltheyjeva temeljna pojmovanja. Diltheyjevo misel jemljemo pri tem kot poseben primer (posebno formulacijo) modernega evropskega »duha«, ki ga karakterizira nekaj, kar imenujemo »metodološko nasilje«, katerega izhodišče vidimo v volji in moči. Pri tem termina »volja« in »moč« (volja do moči) najdemo pri Diltheyju samem in ju interpretiramo iz njegove misli. Tu prezentirani odlomek prinaša le del naše interpretacije Diltheyjeve teorije razumevanja (hermenevtike), ki zaradi manjkanja podrobne predhodne eksplikacije morda ne bo v vsakem oziru docela jasen.

Kljub temu dovolj razločno nakazuje poglavitni problem hermenevtike pri Diltheyju in s tem tudi filozofske (metafizične) hermenevtike sploh, tiste hermenevtike, ki še danes v glavnem nereflektirano obvladuje duhovne (socialne) znanosti.

TEMELJNI ZNAČAJ RAZUMEVANJA V SUBJEKTIVITETI VOLJE-MOČI. PREVRATNO-METAFIZIČNA HERMENEVTIKA

Vrhovna norma ali kánon Diltheyjeve hermenevtike je: **razumeti življenje iz življenja samega.** Življenje pa je sámo sebi »dano« odznotraj kot doživljanje in odzunaj v njegovih objektivacijah ali izrazih. »Notranje« je predmet »psihologije«, zunanje pa predmet razumevanja in komparativno historičnega preučevanja v duhovnih znanostih. Norma: razumeti življenje iz življenja samega pa ni le hermenevtična norma, temveč vrhovna naloga celotne Diltheyjeve filozofije. V dosedanji obravnavi se je nedvoumno pokazalo, da je v Diltheyjevem zasnutku **prevratne** metafizike življenje nujno in docela nepoljubno volja-moč in da so z njo istočasno in nujno na novo določeni realiteta ali bit, čas, resnica in bistvo človeka. Prav zaradi tega je hermenevtika v širšem smislu tu nerazločljiva od Diltheyjevega zasnutka prevratne metafizike. »Razumeti življenje iz življenja samega« je zato identično z »razumeti življenje iz volje-moči« ali »razumeti voljo-moč iz volje-moči same« ali z že omenjeno »totalno bio-grafijo« ali s totalno »samorefleksijo volje-moči«. V tem sklopu pa ima hermenevtika kot teorija razumevanja svojski značaj, ki se prenaša na vsa duhovno-znanstvena spoznanja. Sedaj gre za to, da ugledamo ta bistveni značaj razumevanja v horizontu prevratne metafizike.

Bistveni značaj razumevanja v Diltheyjevem zasnutku se pokaže iz določenosti hermenevtičnih pojmov podoživljanja, vživljanja, transpozicije ali prenosa, pomena ali opomenjanja, izraza in izraženega, znaka in označenega ali razumevnega in razumljenega. Te pojme moramo določiti iz celotnega doslej prikazanega Diltheyjevega zasnutka in samo iz njega jih tudi lahko zares določimo. Po-doživljanje omogoča po Diltheyju sleherno razumevanje. Podoživljanja ali tudi vživljanja tu ne moremo razumeti brez določenosti izvornega (lastnega) doživljanja in njegovega ustroja; in doživljanje je **notranja** samodanost življenja sebi samemu, kot že opisana refleksija. Zato mora biti v Diltheyjevem zasnutku »psihologija« (tj. ontologija subjekta ali eksplikacija subjektivitete subjekta) nujno temelj hermenevtike. Ker je tu tudi govor nasploh prav tako zgodovinska vnanja objektivacija duha ali notranjega življenja, je tudi tisto, kar je npr. Schleiermacher kot gramatično razlago še izrecno razločeval od psihološke razlage, brez ostanka zajeto v to »psihološko« razlago. Schleier-

* Naslov študije je: »**Temelji metode moči.** Problem filozofske hermenevtike pri Diltheyju«. Študija je nastala v okviru avtorjevih raziskav hermenevtike na Inštitutu za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani, ki jih financira Sklad Borisa Kidriča.

macher je dal prednost gramatični razlagi pred psihološko, ker je videl, da samo ta zagotavlja razlagi česa širino in globino. Dithey pa tako zelo razširi in poglobi svojo »psihologijo«, da ta zajame **vse,** namreč bivajoče v celoti. Prav zato mu gramatične razlage sploh ni bilo treba posebej omenjati. To je mogoče le, če ta »psihologija« zavzame mesto metafizike, kar se je pri Diltheyju izrecno zgodilo. Hermenevtika v širšem smislu se pri Diltheyju po obsegu pokriva z njegovo »psihologijo« (= metafiziko), ker je **samo** to, kar »daje« **doživljanje**, predmet razumevanja. Tudi vnanje »dane« izraze drugih **mora** razumevajoči (po-)doživeti, da bi jih lahko razumel. Skratka: razumevanju je »dano« razumevno le po notranjem čutu ali notranjem izkustvu. Hermenevtika dobi tako značaj centralne, psihologiji podrejene metode. Razumevanje je vselej samo razumevanje **duševnega;** tudi kar je »dano« vnanje, kot izraz, je treba prevesti ali vrniti v **notranje,** v duševno, da bi bilo razumljivo. Zgodovinsko »dani« izrazi ali objektivacije zaživijo in imajo svojo dejansko realiteto le v po-doživljanju, zares **so** le zanj, ko se vrnejo v živo življenje in tu **sedaj delujejo,** vtem ko jim torej subjekt tega sedanjega njihovega o-življenja daje svojo lastno živost, moč. Ker je dejanska resničnost česa le v **delujočosti** in ker vse zgodovinsko dobi svojo tako delujočo živost le s tako o-živitvijo, je resnica zgodovinsko bivajočega dostopna le takemu po-doživljanju; le tu je dejansko, le tu zares deluje, sprošča ali izkazuje svojo **moč,** tu oblikuje ali razdira. O vsem tem smo že govorili.

V vsem tem se kaže specifična zveza med »psihologijo« in hermenevtiko. Pri tem ohranja opis žive lastne notranjosti subjekta primat in je fundament za komparativno preučevanje in razumevanje tujih osebnosti in njihovih del ali izrazov. Zakaj? Ker je razumevanje določeno kot transpozicija ali prenos bogastva lastnih vsebin subjekta razumevanja v zgodovinsko dane izraze kot v to razumevno. Pri tem je to **preneseno** že **razumljeno** razumevnega. Termina **»razumljeno«** in **»razumevno«** je treba tu strogo razlikovati. **Razumevno** je nasploh vse tisto, kar subjekt »sreča« kot znak ali zunanjo objektivacijo nekega življenja (tekstí, dela itd.) in kar hoče razumeti ali kar lahko razume. **Razumljeno** pa je tisto, kar si v procesu razumevanja prisvoji in razume v nekem vnanjem izrazu. Subjekt razumevanja, ko nekaj razume, enači razumevno in razumljeno; zanj ta razlika kot taka načelno sploh ni možna, se mu ne more pokazati. Ko npr. razume dramo »Hamlet«, zanj med razumetjem drame »Hamlet« (to razumljeno) in sámo dramo »Hamlet« (to razumevno) sploh ne more biti načelne razlike, ker nikoli ne more stopiti iz sebe ter si ogledati razmerja med svojim **razumljenim** »Hamletom« in »Hamletom« samim na sebi kot razumevnim. Če drugi razlagajo »Hamleta« drugače, tedaj subjekt razumevanja to lahko oceni le kot pomanjkljivo, enostrano ali napačno razumevanje. Do tega nujno pride, ker so **dejanski** le konkretni zgodovinski subjekti, ne pa »obči tip« (po Diltheyjevi ontološki tezi o realiteti in individuaciji), in ker je razumevanje določeno kot transpozicija ali prenos bogastva **lastnih doživljajskih** vsebin subjekta (ki so vedno dejanske) v razumevno.

Ker smo že videli (§ 46 in predvsem 47 naše študije), kaj določa o **doživljajskih** »danostih«, namreč da so to postave, ki izhajajo vedno iz interesa subjekta volje-moči, je tedaj vse razumevno (tisto, kar je treba razumeti) **že vnaprej** postavljeno razumevanju od subjektivitete te volje-moči same in razumevanje je kot transpozicija spet le poseben način prenosa sebe (namreč lastne subjektivitete) v to razumevno. Diltheyjeva »psihologija« opisuje tako pred-ustroj vsega razumevnega in obenem pred-ustroj samega razumevajočega. Pred-ustroj razumevajočega je opis in analiza **doživljajske »danosti« duševnega življenja.** Ta »danost« je v bistvenem smislu **postava** volje-moči vsakokratnega subjekta in njegovega interesa. Ta **»duševnost«** ali ta **subjekt** sam je po svojem ustroju tu že tudi pred-ustroj razumevanja, on je tisto ontično-ontološko prednostjo bivajoče, v strukturi katerega prihaja do razumevanja. Hermenevtika kot teorija razumevanja zato tu **ni opis čistega pred-ustroja razumevanja »pred« razumetjem katerega koli bivajočega,** temveč analiza-opis ali razumevanje **tega prednostnega bivajočega.** V tem pa je neka nepričakovana zamenjava: pred-ustroj razumevanja samega se zamenjuje za že-razumevanje nekega (čeprav prednostnega) bivajočega, razumevanje sámo pa je v svojem pred-ustroju enostavno preskočeno. Ta neznatna »zamenjava« je fundament sleherne metafizične hermenevtike. V horizontu prevratne metafizike je treba v skladu s pojmovanjem realitete in dejanske individualizacije upoštevati še to, da je tu to ontično-ontološko prednostno bivajoče vsakokratni dejanski subjekt volje-moči in je njegov **konkretno-dejanski ustroj zani že razumevanje česar koli določujoči pred-ustroj razumevanja.** Naša nadaljnja interpretacija mora določneje razviti ta sedaj le nakazani problem.

To metafizično bistvo hermenevtike nam najbolj določeno pokaže premislek pojma **transpozicije.** Videli smo, da se razumevanje in razlaga v hermenevtičnem smislu po Diltheyju ne nanaša na zgolj prirodna dejstva niti na lastno doživljanje, dokler to doživljanje ostaja sámo v sebi. Na kar se torej razumevanje oz. razlaga nanaša, so objektivacije človeškega življenja kot mnogoteri izrazi medsebojno delujočih in povezanih individuov. Poglavitna izrazna oblika je za Diltheyja živi govor in njegova pisana oblika ali tekst. Tudi kadar gre za druge izrazne oblike kot npr. glasbo, slikarstvo, kiparstvo, dela in dejanja, je odločilni medij interpretacije ali hermenevtične razlage za Diltheya vendarle govor. Govor pa razume Dilthey tradicionalno metafizično ob vodilu pojmovanja človeka kot psihofizične enote ali animal rationale oz. **zoon logom echon.** Prav govor je tisto, kar je vsakemu človeku hkrati dano od zunaj (kot izraz v sistemu slišnih znakov) in obenem od znotraj (kot pomen, duh, doživljanje oz. to psihično). Zaradi tega je ravno prisiljen v zunanje dana telesa drugih ljudi **vložiti** neko psihično notranje življenje (glej § 4 in 5 in tudi 25, 30). Tako pride sploh do duhovnih dejstev. Skratka, izrazi so kot izkazovanje duhovnega možni edinole v nekem materialnem mediju ali »nosilcu«. Zato so izrazi duha ali pomena vedno sistemi znakov. Celotna svetovna kultura ali družbeno zgodovinski svet je sestavljen iz mnogoterih sistemov znakov, ki veljajo kot **izraz** ali **objektivacija** kompleksno razvijajočega se vsakokratnega živega, dejanskega, dejavnega življenja.

V doživljanju kot mediju samodanosti življenja je čas edina oblika notranje »danega«. Čas ima skupaj s pomenom sintetično funkcijo v zavesti. Izražanje ali objektivacija doživljanja se godi kot **uprostoritev** zgolj časnega. Iz-raz je vedno **uprostorjeno** notranje. Pri tej uprostoritvi pa iz-raz nujno **urazi** nekaj snovno-materialnega. To uprostorjeno je tedaj drugo-bit (drugačen način biti) notranjega-časnega. Razumevanje **odpravlja** spet to njegovo obliko, vračajoč ga spet v notranje, vendar tako, da to uprostorjeno (razen pri živem govoru) tudi še naprej traja, saj npr. razumetje kakega romana ali kipa le-tega ne zniči. Pri tem pa je presenetljivo, da mora biti to vračanje izraza iz uprostoritve v izvorno časno obliko notranjega doživljanja **transpozicija** ali **prenos** lastnih vsebin razumevajočega subjekta v izraz kot to razumevamo. Videti je bilo vendar vseskozi (in tako se nam v naši vsakdanjosti to vedno kaže), da v izrazu nekaj »najdemo«, da iz izraza kot zunanje danega »fakta« nekaj vzamemo vase, nekaj sprejmemo, si nekaj prisvojimo. Določitev bistva razumevanja kot transpozicije (po-doživljanja, po konstruiranja itd.) pa to mahoma obrne: ne da kaj vzamemo iz kakega tujega izraza, temveč moramo **vse** vanj vložiti iz sebe samih. Razumevanje kot **vračanje** uprostorjenega izraza spet v notranje življenje je tedaj pritegnitev vase tako, da to pritegnjeno ali **prisvojeno** zaživi v našem življenju kot moment lastnega življenja. Razumevanje pa ni vnašanje česa od zunaj (izven subjekta) noter, temveč je **prenos, transpozicija** od znotraj ven in s tem je to razumevanje kot pri-svojitev vnanjega vedno pred-stavitev sebe.

Skratka, subjekt ne more razumeti ničesar, kar že nima sam v sebi, da bi v »razumevanju« transponiral v vnanje »dani« izraz. Ta proces je seveda mogoče gledati tudi z druge strani: kar subjekt razume (v čem drugem, vnanjem), to najde spet v sebi samem; vendar moramo pri tem upoštevati, da to razumevanje česa v drugem **izvorno** temelji na doživetju tega v sebi in prenosu le-tega v drugo. Razumevajoči subjekt je **animator,** ki oživlja na sebi mrtve znake ali izraze, vdihujoč jim lastne življenjske vsebine. Zato pravi Dilthey: »Duhovna dejstva so, dana v doživljanju; iz bogastva lastnega doživljanja s pomočjo transpozicije po-oblikujemo in razumemo doživljaj zunaj nas; prav do najabstraktnejših stavkov duhovnih znanosti je tisto dejstveno, kar se reprezentira v mislih, doživljanje in razumevanje. (...) V tem doživljanju in razumevanju deluje totaliteta duševnih sil, zato tudi v najabstraktnejših stavkih duhovnih znanosti sozveni to bogastvo notranjega življenja.« (V 263)* Razumevajoči subjekt zajema v sebi vse strasti, bolečine, usode, radosti, užitke itd. človeškega življenja, dana so mu vsa razmerja, v sebi ima kali vseh resnic itd. zato tudi razume človeško življenje, zgodovino, vse globine in prepade človeškega (glej V 205—6). Zato so tudi govorili, da je človek **mikrokozmos.** To pomeni, da razumevajoči subjekt v vsem vnanjem, zgodovinsko »danem« neogibno najde le sebe samega, ker pač že vnaprej sam sebe v vse vnaša. Kjer takega prenosa ni, tam zanj tudi načelno ni kakega »danega« družbeno-zgodovinskega fakta.

---

* Z rimsko številko označujemo zvezek Diltheyjevih zbranih del: W. Dilthey: Gesammelte Schriften I.—XVII.

Kak družbeno-zgodovinski ali »duhovni« fakt **je** za razumevajoči subjekt samo iz razmerja do njega, sam na sebi pa je **nedejanski.** Zato Dilthey dovolj razločno pravi: »Povzemam rezultat. Duhovne znanosti imajo za svojo obsegajočo danost objektivacijo življenja. V tem pa, ko postane objektivacija življenja za nas to razumljeno, vsebuje kot tako vsepovsod razmerje vnanjega do notranjega. Potemtakem je ta objektivacija pri razumevanju vedno v razmerju do doživljanja, v katerem se življenjski enoti razklene njena lastna vsebina in dopušča razlago vsebin vseh drugih življenjskih enot. Če so v tem vsebovane danosti duhovnih znanosti, se nam pa takoj pokaže, da moramo vse čvrsto, vse tuje, kakor je lastno podobam fizičnega sveta, odmisliti od pojma danega na tem področju. Vsa dano tu je proizvedeno, torej zgodovinsko; je razumljeno, vsebuje torej v sebi nekaj skupnega; je znano, ker razumljeno in vsebuje v sebi grupiranje mnogoterega, saj že razlaga življenjskega izraza v višjem razumevanju temelji na takem grupiranju. (...) In tu se dovršuje **pojem duhovnih znanosti.** Njihov obseg sega tako daleč kot razumevanje, in razumevanje ima svoj pravi predmet v objektivaciji življenja. (...) Duh razume samo, kar je sam ustvaril.« (VII 148).

Razumevanje je dojetje **pomena** izraza ali znaka, pomen je to **razumljeno** razumevnega. Dojeti **pomen** je šele duhovno-znanstveni **fakt.** Ker pa ta pomen ni prišel od zunaj, iz izraza v subjekt razumevanja, temveč ga je vanj (v ta izraz) vložil razumevajoči subjekt sam iz sebe, iz svojega lastnega življenjskega bogastva, je bil s tem aktom (tako delujočega) subjekta **postavljen** po svoji biti in bistvu oni duhovno-znanstveni fakt. Razumevanje ima tu **ontološko produktiven značaj.** Dojetje pomena kakega izraza ali znaka je zato **vedno opomenitev** tega izraza ali znakov. Zato Dilthey tudi pravi: »Tisto na kakem tujem duševnem življenju, kar od lastne notranjosti ne odstopa zgolj kvantitativno ali se razlikuje po odsotnosti časa, kar je v lastni notranjosti navzoče, tega mi absolutno ne moremo pozitivno dopolniti.« (V 198—9) Ta dopolnitev pomeni tu prenos ali transpozicijo. Česar ni mogoče »dognati« s takim prenosom lastnih vsebin subjekta v tuje izraze, tega za razumevajoči subjekt kratko malo ni.

Kakšen mora biti tedaj **izraz ali znak** po svojem duhovno-ontološkem statusu, da tak prenos in vlaganje vase sploh omogoča? Rekli smo, da je nekaj, kar ima za nas značaj izraza ali znaka, nasploh **to razumevno.** S transpozicijsko opomenitvijo vzpostavljeni **pomen** razumevnega je to **razumljeno** in za subjekt tega akta razumevanja identično z razumevnim. Znak kot to zgolj razumevno (še ne razumljeno) je tedaj neka zgolj **možnost** pomena, ki jo **udejanji** subjektov akt transpozicijske opomenitve. Možnost pa ni dejanskost. V skladu z opisanim pojmom realitete možnost dejansko ne deluje, nima biti v smislu **delujočosti.** Izraz ali znak sam po sebi je kot možnost pomena brez pomenske dejanskosti, nima realitete, **je nedejanski.** Duhovno-ontološki status izraza ali znaka (katere koli objektivacije življenja) je tedaj njegova nerealnost v smislu nedejanskosti. Samo če je znak ali izraz sam po sebi nedejanski, ne-realen, je možno subjektovo transpozicijsko opomenjanje tega »praznega« izraza ali znaka. To velja ne le za vse govorne produkte, temveč za vse umetniške produkte in za sploh vse druge (tehnične in uporabne) produkte.* Razliko med razumevnim in razumljenim opazimo šele, ko mnogi dejanski subjekti transpozicijsko postavljajo različne razumljene pomene v isto razumevno, v isti izraz, ne da bi lahko svoje pomene načelno vskladili. Ko so sebe prenesli v izraz, je nujno, da vsak — načelno gledano — zavrača vse druge opomenitve tega izraza kot pomanjkljive ali napačne, jih ima za potvorbe ali »enostranosti«. Toda, če se nam to pokaže, zaradi tega še nikakor nismo v stanju narediti kake občeveljavne interpretacije zadevnega spornega razumevnega, kar je to glede na opisani status izraza ali znaka kot še nedejanske možnosti nemogoče v danem zasnutku prevratne metafizike.

Razumljeno pa je kot pomen za vsakokratni subjekt razumevanja neki **duhovni fakt,** neko družbeno-zgodovinsko dejstvo ali bivajoče, ki v celoti vseh drugih, na isti način vzpostavljenih »faktov« gradi družbeno-zgodovinski svet tega subjekta. Tako se za subjekt konstituirajo vsa delovanjska sovisja in sistemi človeške kulture. Kaj bo tedaj duhovni fakt in celota družbeno-zgodovinskega sveta pri takem razumevanju? Nič drugega kot vnanjost razumevajočega subjekta samega, njegovega drugobit, saj je subjekt v vse vnanje vnesel ali transponiral vedno le sebe samega, bogastvo svojih vsebin. Svet drugobit subjekta — mar to ne spominja vse preveč na Heglov sistem duha! Je

* Tako npr. pravi Marx, da je obleka **dejanska** obleka samo v aktu nošenja in hiša je dejanska samo če jo naseljujejo prebivalci; ali nasploh: uporabni produkti so dejanski **samo v aktu rabe.**

tedaj Diltheyeva filozofija kljub vsej njegovi kontrapoziciji spekulaciji in metafiziki in intelektualizmu vendarle odvisna od Heglove? Ne, ker govorimo pri Diltheyju o prevratni metafiziki. Za Hegla je svet drugobit subjekta kot občega uma, obče ideje, občega **duha;** in ta »občost« ima glede na vseobvladujočo določenost biti in resnice bivajočega v tem sistemu značaj **odlikovane dejanskosti.** V horizontu prevratne metafizike je tak obči duh ali obči subjekt kot smo videli **nedejanski.** Zato se v dejanskem aktu transpozicijske opomenitve ne prenaša v svet kot svojo drugobit tak obči subjekt (saj je za tak akt nezmožen, ker je nedejanski), temveč vsakokratni faktično-zgodovinski delujoči subjekt volje-moči prav v svoji končnosti in faktičnosti.

Če je (metafizično) bistvo razumevanja opisana transpozicijska opomenitev zunanjih izrazov ali znakov kot objektivacij drugih življenjskih enot, tedaj razumevajoči subjekt v drugem »najde« vedno le sebe samega. To pa pomeni, da drugega načelno ne dopusti **kot drugega,** temveč ga vseskozi posili s samim seboj, ga »pojazi«. V tem smislu je »razumevanje drugega« postavljanje sebe kot drugega, oz. drugega kot sebe in s tem nedopuščanje drugega. Da bi pri takem razumevanju prišlo do kakršne koli komunikacije med dvema subjektoma, je načelno nemogoče, ker niti eden niti drugi po principu ne dopuščata drugemu biti on sam, temveč vsak drugega »pojazi«. Zato Dilthey reče: »Razumevanje je vnovično najdenje jaza v ti-ju«.

Da mora biti vsak **pomen** nujno rezultat akta transpozicijske opomenitve izraza ali znaka (neke objektivacije), vidimo tudi iz orisane določenosti realitete in časa ter s tem v zvezi prikazanega načina konstruiranja pomena (glej § 13 in § 35, 36 ter 47). Pri Diltheyju sta podoživljanje in razumevanje najtesneje povezana, tako da enega ne more biti brez drugega. Po-doživljanje je **oživitev** kakega življenjskega izraza nekoga v lastnem živem doživljanju tako, da subjekt podoživljanja vdihne **svoje lastno življenje** tako po-doživljenemu, razumevanje pa prenaša bogastvo vsebin tega subjekta v razumevno. Vendar je po-doživljanje spet neoprijemljiv tok sedanjega, iz katerega mora re-fleksija izbirati in dvigati v prezenco reprezentiranja neke momente, kar smo si že bližje ogledali (glej § 46). Taki refleksijsko fiksirani momenti tega toka pa so spet opomenitve. Vedno se torej tu vrtimo v istem krogu te v sebi sklenjene monade subjekta.

Če je transpozicijska opomenitev izraza ali znaka prenos lastnega doživljajskega bogastva razumevajočega subjekta v to razumevno, če na ta način nastajajo življenjska in družbeno-zgodovinska dejstva in svet, tedaj bo od razvitosti subjektivitete vsakokratnega razumevajočega subjekta odvisen ves njegov svet. Ker smo rekli, da subjekt načelno ne more razlikovati med svetom samim in podobo o njem, saj ima le en sam svet, bo korelativno subjektovemu notranjenemu bogastvu »bogat« tudi njegov svet, notranji revščini pa korelativen reven svet, pri čemer moramo uvideti, da tu kakega po sebi obstoječega, neodvisno od kogar koli resničnega sveta kratko malo ni. Korelat nerazvitosti in praznote subjekta bo prazen, pust svet. Česar subjekt nima že sam sebi, tega nikoli ne bo mogel najti zunaj sebe. Pri tem se bodo neomejeno uveljavljale tudi vnanje časovne in krajevne omejenosti konkretnega razumevajočega subjekta in bodo nezadržno so-odločale o resnici in biti vsakega »duhovnega fakta«. Če pa je tako, ali se tedaj sploh še lahko govori o spoznanju?

Da Dilthey kljub opisanemu bistvu razumevanja kot transpozicijske opomenitve oz. prenosa bogastva lastnih vsebin razumevajočega subjekta v razumevno še lahko govori o duhovno-znanstvenem **spoznanju,** to leži na njegovi pred-postavki bistvene **sorodnosti** vseh individuov in **skupnosti** oz. **enotnosti** njihovega sveta. Predpostavka, ki daje razumevanju kot opisanemu transpozicijskemu opomenjanju na sebi praznih (nedejanskih) izrazov ali znakov legitimacijo obče znanstvene metode, je v Diltheyjevem zasnutku »velika notranja medsebojna sorodnost vsega človeškega duševnega življenja«. (V 199) Vendar pri Diltheyju ta velika, temeljna medsebojna sorodnost vsega človeškega ni le predpostavka razumevanja kot transpozicijskega opomenjanja, temveč je zanj tudi **rezultat** duhovno-znanstvenega raziskovalnega dela: predpostavka se namreč — Diltheyju — vseskozi potrdi in izkaže v konkretnem raziskovanju konkretnih zgodovinskih objektivacij iz celotne svetovne zgodovine. To pokaže neko temeljno »duhovno« enotnost in istost družbeno-zgodovinskega sveta in človeštva, kar ravno omogoča univerzalnost razumevanja kot transpozicijskega opomenjanja v prej nakazani karakterizaciji. O vsem tem smo v našem interpretativnem povzetku obširneje govorili.

Kaj misli Dilthey z omenjeno veliko sorodnostjo vsega človeškega vemo iz njegove določitve individuacije. Individualne razlike med ljudmi počivajo na kvantitativnih razlikah, na kvantitativno različnih zvezah oz. sklopih notranjih

življenjskih momentov. Samo če so razlike med individui zgolj kvantitativne, so si le-ti med seboj bistveno sorodni, medtem ko bi kvalitativna različnost nosila tudi ne-sorodnost in bi načelno onemogočala medsebojno razumevanje, ker prenos ali transpozicija ne bi bila možna. Kvalitativna istost individuov je tisto, kar razvije Delthey pod imenom **»obči tip človek«**, kvantitativne razlike pa so v zgodovinsko konkretni, edino dejanski individuaciji.

Ker so torej individui bistveno sorodni in je duhovno-zgodovinski svet vendarle enotna pomenska celota, lahko razumevanje odpravi omejenost individualnega doživljanja in mu obenem podeli značaj življenjskega izkustva. Zato po Diltheyju medsebojno razumevanje zagotavlja **skupnost,** ki obstaja med individui. Vendar kakor jo zagotavlja tako je ta skupnost tudi že predpostavka razumevanja. Razumevanje si prisvaja, osedanja ali udejanja preteklo (na sebi mrtvo) kulturo, njene stvaritve. S tem razumevajoči subjekt vzdržuje in širi, stopnjuje **svojo** kulturo. Ker pa vsakokratno razumevanje transkozicija lastnega subjektovega bogastva v kulturne objektivacije, je s tem to preteklo v svoji oživitvi že vnaprej bistveno določeno po vsakokratnem sedanjem. To je spet možno zaradi postavke, da je preteklo (ali sploh »tuje«) izšlo iz **istega,** tj. bistveno sorodnega izvora živega življenja. Tako se Dilthey spet vrti v tem svojem krogu, ne da bi ga premislil do kraja.

Vprašanje je namreč sedaj, kaj je ta predpostavljana istost oz. bistvena **sorodnost** in skupnost vseh ljudi sploh, kaj je ta **enotnost** človeškega sveta sploh in kako razumevajoči subjekt pride do nje. V odgovoru na to vprašanje se pokaže, da pride razumevajoči subjekt do take sorodnosti individuov in do enotnosti človeškega sveta natančno na enak način, kot pride do postavke **delovanjskih sovisij,** o čemer smo že govorili.

Dilthey govori o **zgradbi** duhovnega sveta v duhovnih znanostih. Ta zgradba velja za »spoznanje« in nastaja iz mnogih »gradbenih elementov«, katerih podlaga je vedno doživljanje, po-doživljanje in razumevanje. Vsak tak gradbeni element duhovnega sveta nastaja na podlagi posameznih duhovno-zgodovinskih »faktov«, ki so kot doživljaji pomenske enote ali pracelice zgradbe zgodovinskega sveta. Te najmanjše enote pomena ali doživljanja pa so vedno že in brez izjeme (že pojmovanje realitete in časa dela to absolutno brezizjemno) refleksijsko iz-postavljene enote v smislu subjektovega akta **transpozicijske opomenitve:** v vsak tak praelement zgradbe duhovnega sveta razumevajoči subjekt načelno prenaša le bogastvo svojih lastnih vsebin, torej sebe samega. Tako se ta subjekt sam prenaša v vse izraze ali znake: v govore, tekste, kretnje, dejanja, dela, umetniške proizvode, religije, filozofije v vse uporabne produkte sploh, skratka v **vse** kar »ima« zanj kakršen koli **pomen,** tako pa je vse, kar je. Vendar se ne prenaša le v vnanje znake ali izraze, temveč tudi v druge individue. Tu se moramo spomniti opisa avtobiografije in biografije. In vsak tak pomen **je** že in edinole je po aktu traspozicijske opomenitve. Kaj je kak drugi človeški individum (in celo **da** sploh **je,** saj smo videli, da je subjekt le zaradi prenosa psihičnega, notranjega v neko vnanje telo »prisiljen« imeti ga za psihofizično enoto, kakršen je sam), kaj so življenjski izrazi tega individua, vsa njegova razmerja, po katerih je v nekem delovanjskem sovisju itd., vse to je rezultat akta transpozicijske opomenitve in v tem smislu lastna iz-postava razumevajočega subjekta. Ker se je tako **subjekt sam iz-postavil v vsem vnanjem,** je sedaj seveda neogibno, da bo v vsem tem vnanjem »našel« neko »bistveno sorodnost«: namreč vse bo po svojem pomenu kljub vsem možnim razlikam vendarle za razumevajoči subjekt bistveno »so-rodno« z njim samim in obenem bo tudi sámo med seboj so-rodno. Razumevajoči subjekt tako »najde« skupnost vseh individuov, »najde« enotnost vsega človeškega, enotnost družbeno-zgodovinskega sveta itd. Seveda pa je to tako »najdeno« že njegova samo-izpostava. »Najdena« enotnost sveta in bistvena so-rodnost ali skupnost individuov je tako izvorno iz-postavljena enotnost subjekta samega, ki se godi na vseh doslej opisanih ravninah (glej § 45—47).

Za Diltheyja razumevanje širi ožino individualnega doživljanja in pelje tako razumevajočega v neki skupni svet. Sedaj se je pokazalo, da se to zares godi obrnjeno: subjekt postavlja enotnost sveta z iz-postavitvijo sebe vanj. Kaj misli kdo drug s kakim izrazom, besedo, kretnjo itd., vem tedaj le, če »imam« v sebi doživljaj, ki poraja to misel drugega. Ta njegov doživljaj pa, razumevajoč njegov izraz, že sam prej transpozicijsko postavljam: namreč svoj doživljaj prenesem v ta izraz in ga gledam kot njegov doživljaj; očitno bo zato on meni so-roden (!) Ko **tako** razumem mnoge po vrsti, razumem skupnost (skupino), v kateri sem in se obnašam razumevajoč, namreč razumem to skupnost kot neko **naše** delovanjsko sovisje; tako **se razumemo** in **smo** kot en subjekt. Razumetje torej **tako** širi ožino mojega čisto osebnega življenja. Podobno razumem sedaj druge ožje skupnosti (skupine) in s tem širšo skupnost teh

skupin ali že neki sistem delovanjskih sovisij, ki se nazadnje razširi do celote naroda, ali še širšega delovanjskega sovisja. Vendar je pri tem nedvomno tole: ker je vsak akt konstitucije te enote sveta transpozicijska opomenitev ali prenos razumevajočega subjekta v razumevno, vnanje, je vsa širina te univerzalnosti razumljenega tedaj stkana iz množice samih takih transpozicij in ne vsebuje nič razen tistega, kar se v transpoziciji prenaša, to pa so vsebine razumevajočega subjekta samega. **Razumljeno** tedaj načelno ne vsebuje ničesar, kar ne bi bil vanj vložil razumevajoči subjekt iz svojih lastnih vsebin. Skratka: razumevanje kot re-prezentiranje razumevnega v razumljenem je skoz in skoz določeno po vsakokratnem dejanskem razumevajočem subjektu in v tem smislu projekcija njegovega vsakokratnega interesa. In dejanski subjekt je tu vedno delujoča volja-moč.

Dalje govori Dilthey tudi o tem, da razumevanje vse bolj »širi obseg historičnega védenja z intenzivnejšim ovrednotenjem virov« itd. (VII 145). Pri tem moramo upoštevati, da si vsak subjekt z odprtjem svoje perspektive sveta odpre obenem možnost vse popolnejšega **dograjevanja** te svetovne perspektive (ali spoznanja) z vse intenzivnejšim »ovrednotenjem« historičnih virov, z odkrivanjem novih virov, z vdiranjem v dotlej še neznane tuje kulture, v še-ne-razumljeno preteklost itd., kar se seveda godi le kot temeljitejša samoeksplikacija. Subjekt teži namreč po brezpogojni pri-svojitvi **vsega,** kar sreča zunaj sebe, ker s tem bogati samega sebe, tj. stopnjuje svojo moč. Subjekt skratka teži po povečanju svoje moči, ki se veča le v okrepljenem izkazovanju, ki je samo-delovanje. Npr., kar je svet za vzhodni blok, to ne more biti za zahodni in narobe. Oba prisvajata vse, kar srečata in povsod srečujeta svoje izpostave. Vendar je svet za Kitajce spet nekaj drugega; in tako naprej za vsako delovanjsko sovisje vse do posamezne življenjske enote, saj je vsako delovanjsko sovisje kot dejanski subjekt volje-moči notranje centrirano v nekem enotnem jedru svojskega načina spoznanja sveta, svojskega postavljanja vrednot, smotrov, izbora sredstev in realiziranja vrednost ter svojskega načina produkcije dobrin za vzdrževanje in rast samega sebe. Vsak konkretni razumevajoči subjekt je kot posamezni duhovno-znanstveni raziskovalec nujno v nekem (takem ali drugačnem, širšem ali ožjem) delovanjskem sovisju, npr. kot pripadnik nekega konkretnega naroda ali kakega razreda ali stranke v notranji diferenciaciji naroda itd. Ko si — vseeno, če vedé ali ne — naredi življenjsko jedro takega širšega delovanjskega sovisja za jedro svojega lastnega delovanja (ko se torej — vedé ali tudi ne — identificira z narodom ali razredom ali stranko znotraj naroda), tedaj se v njegovem spoznavnem delovanju uveljavlja kot dejanski subjekt tega »spoznanja« ta narod ali razred ali stranka. Ker je tako, lahko sedaj spet drugi konkretni posamezni duhovnoznanstveni raziskovalci v okviru tega istega delovanjskega sovisja (v našem primeru naroda ali razreda ali stranke) — če se seveda tudi z njim identificirajo — dopolnjujejo »spoznanja«, ki jih je »prvi« posamezni raziskovalec razvil, intenzivneje »ovrednotijo« historične vire itd., s tem nastaja videz razvoja znanosti, ki teče tako dolgo, dokler to širše delovanjsko sovisje ne razpade. Tedaj pa je konec tudi vseh njegovih spoznanj: docela drugim subjektom se ta spoznanja pokažejo (če si jih ogledajo) kot čudna zmes predsodkov, interesov, neznanja ali celo šarlantstva. Vse začnejo znova.

Tu pa se spet ponuja neka navidezna možnost univerzalno veljavnega spoznanja, katerega nosilec bi bilo **človeštvo** oz. človeški rod kot celota, **ki bi** bilo tudi delovanjsko sovisje. Tako rodovno-človeško delovanjsko sovisje ne bi bilo centrirano v kakem **posebnem** načinu spoznanja, postavljenja vrednot in ciljev ter produkcije dobrin, temveč **v univerzalnem,** obče veljavnem spoznanju, občeveljavnih vrednotah in univerzalni produkciji dobrin. Vendar: kaj je to človeštvo kot rod, je Dilthey opisal kot **»obči tip človeka«,** o katerem pa že vemo, da je v skladu z **nepoljubnim** pojmovanjem **realitete in individuacije** v horizontu te prevratne metafizike nujno **nedejanski** in zaradi tega neobvezen za dejanske, delujoče individue kot posamezne centre volje-moči; nujno nedejanski tudi za širša delovanjska sovisja kot delujoče dejanske subjekte volje-moči, ki morajo prav po svojem **medsebojnem delovanju,** ki jih dela medsebojno **realne,** biti nujno med seboj v konfliktu in boju. Vprašanje je, zakaj so **širša** delovanjska sovisja **lahko** dejanski subjekti, **človeštvo kot celota** pa ne bi moglo biti delovanjsko sovisje. Odgovor na to izredno pomembno vprašanje zagledamo samo, če zares dojamemo enostavno bistvo delujoče volje-moči. Kot smo rekli (§ 12, 13, 46), je ta vedno akt: **je** le, če se izkazuje, če deluje; njena **bit** je njena **delujočnost.** Deluje pa lahko volja-moč le, če naleti na upor in oviro, na sebi **nasprotno** voljo-moč; samo in edinole v tem primeru se lahko izkazuje in torej sploh je kot dejanska enota. In kje naj bi sedaj **človeštvo** kot celoviti subjekt volje-moči našlo neko **sebi** nasprot-

no voljo-moč (neko drugo človeštvo), da bi se lahko na nji delujoč dejansko izkazovalo kot delovanjsko sovisje, saj delovanjsko sovisje nikoli ni možno samo v delovanju navznoter temveč nujno mora delovati navzven? Morda samo v kaki civilizaciji na drugem planetu! Ker take ni, človeštvo kot celota ne more biti delovanjsko sovisje, ker nima na kaj delovati, ne more biti torej dejansko in zato **v celoti** kot ne-dejansko tudi ne zavezuje **dejanskih delujočih** subjektov volje-moči*. Človeštvo se mora nujno razdeliti **vsaj** na dvoje (npr. na vzhodni blok in na zahodni blok), da bi ti dve polovici ali strani v medsebojnem delovanju bili dejanski delovanjski sovisji in subjekta **delujoče** volje-moči; ti dve polovici ali strani človeštva pa bi zato že tudi nujno morali biti v medsebojnem konfliktu in boju. In tako tudi je. Da bi človeštvo kot rod v celoti bilo dejansko le v svojem delovanju na prirodo, ni mogoče, ker bi njegova dejanskost bila bistveno »okrnjena«, saj se ne bi mogla izkazovati prav v svoji **človeškosti.** Individuum in analogno vsaka človeška življenjska enota je lahko dejanska le v dejavnih razmerjih z drugimi človeškimi življenjskimi enotami.

Ta vpogled v enostavno bistvo volje-moči kot docela nepoljubnega, usodnega »principa« modernega sveta, pokaže popolno, **načelno nemožnost vzpostavitve današnjega planetarnega človeštva kot enotnega dejanskega delovanjskega sovisja.** Občečloveška utemeljenost »duhovnih« znanosti se pokaže s tem kot **nedejanska,** kot zgolj miselna stvar (torej za vsako delovanjsko sovisje kot dejanski subjekt zgolj rezultat abstraktnega intelektualizma). Na taki **zgolj miselni** in zato nedejanski enotnosti človeštva, ki ne zavezuje nobenega dejanskega subjekta volje-moči, graditi káko svetovno vlado, ki naj bi rešila vse hude probleme sveta, je prav tako nedejanska zgolj-misel. Namreč nedejanska zato, ker **ne deluje** in tudi ne more delovati, ker nima za delovanje nujnega ustreznega proti-delovanja; brž ko se pa v okviru človeštva pojavi káko proti-delovanje (proti-volja) pa že tudi ni več enotnosti človeštva.

Ali je torej dokončno zničena objektivnost in občeveljavnost spoznanja v prikazanem zasnutku prevratne metafizike? Je sploh še mogoče govoriti o resnici? Strogo vzeto ostaja spoznanju tu še vedno objektivnost in občeveljavnost, le da ima sedaj svojski, namreč prevratno-metafizični značaj, ki ga imenujemo **»brezpogojni perspektivizem«.** Za vsak subjekt volje-moči **je** njegovo »spoznanje« (ki zajema vedno univerzum bivajočega) objektivno in občeveljavno, saj nad subjektom ni nobene absolutne instance, ki bi bila zanj dejansko zavezujoča, in ob kateri bi on (ali kdor koli) sploh lahko to spoznanje legitimiral. To spoznano ali razumljeno je brezpogojna subjektova postava ali natančneje **samo-izpostava; razumljeno** je vedno transpozicija sebe ven. Táko spoznanje je subjektova **pred-stava** in zato **objektivno** v izvornem pomenu te besede (ob-icio, postaviti ali vreči predse). Z njim je obenem postavljena njegova **občeveljavnost.** Prav zato je »spoznanje« vedno **perspektiva vsakokratnega dejanskega subjekta volje-moči;** totalna, **vsezajemajoča perspektiva** se imenuje **svetovni nazor.** Svetovnih nazorov je načelno toliko kolikor je dejanskih subjektov volje-moči. Skratka: subjektivizem ali objektivizem spoznanja v tem zasnutku sploh ni in ne more biti **načelni** problem, ker je oboje v bistvu vendar docela isto. Vsak delujoči subjekt ima v svoji totalni perspektivi **celoto sveta,** tj. vsak si predstavi torej svojo občost, svoje občeveljavno spoznanje, svojo resnico itd., ki jo (zanj samoumevno) morajo sprejeti vsi drugi. Če je ne sprejmejo, če postavljajo drugačno, pomeni to zanj le, da so neznanstveni, da pačijo in potvarjajo dejstva, da imajo »napačno zavest« itd. Nikoli torej noben delujoči subjekt ne zanika objektivnosti in občosti spoznanja ipd., temveč prav izrecno in trdovratno zatrjuje občost, univerzalnost, občečloveškost, — vendar seveda vedno le v **svoji** postavi, ki je **brezpogojna** in je torej ni mogoče nikomur transsubjektno verificirati in zato tudi ne zanj obvezno zavrniti. Prav zato tudi je to spoznanje le moment vseskozne konfliktnosti medsebojno delujočih subjektov, ki izhaja iz dejstva, da je **vsak** akt **volje** možen le v premagovanju nji nasprotne volje (proti-volje).

Vendar vrnimo se k problemu hermenevtike oz. k temeljnemu značaju razumevanja v Diltheyjevem zasnutku prevratne metafizike. **Fundamentalna intencija** hermenevtike kot teorije razumevanja je bila vedno: razumeti razumevno v njegovem lastnem, tj. **dopustiti mu, da se pokaže oz. izstopi kot ono samo.** Razumeti je pomenilo: **dopustiti razumevnemu, da se sámo iz sebe** pokaže v tem, **da je,** in **kaj je;** naloga hermenevtike kot teorije razumevanja je bila in je pravzaprav ovedenje tistega »prostora«, kjer razumevno kot ono

---

* Nekaj podobnega se pokaže, če vprašamo, koliko je glede na cene zemljišč vredna površina zemlje **v celoti.** Nič ni vredna, ker je nimaš komu prodati.

samo lahko neovirano preide v razumljeno; in ta »prostor« je **razumevanje.** Fundamentalna intencija hermenevtike je bila opis tiste **čistine,** v kateri se razumevno samo iz sebe **lahko** pokaže v razumljenem, in obenem napotilo razumevajočemu, kako naj sam pristopa v to čistino, da bi se mu lahko samo iz sebe tako kazalo razumevno. To je bila in **je** fundamentalna **intencija** kermenevtike. Po tej intenciji tedaj ne bi bilo niti **razumevno** niti ne bi bil **razumevajoči** prva skrb hermenevtike, temveč prav ta **čistina,** v kateri se razumevajoči in razumevno sploh lahko srečata. Ta intencija ni kaka posebna norma hermenevtične teorije, temveč ta intencija **je** hermenevtika.

Ali je hermenevtika v Diltheyjevem zasnutku sledila tej intenciji? Nikakor ne. Razumevanje je tu določeno kot podoživljanje in transpozicija lastnih vsebin subjekta v vnanje dane znake. Razumevnemu tako sploh ni dopuščeno, da bi se pokazalo v razumljenem kot ono samo po svojem lastnem (kot znak pa je sploh že vnaprej postavljeno v »duhovno«-ontološkem« smislu kot nedejansko), temveč je nasilno po-svojeno po razumevajočem subjektu tako, da ta sebe samega iz-postavlja ven, v razumljeno znaka. Prav tako ta hermenevnika govori pretežno le o ustroju razumevajočega, bolj malo o samem razumevnem, docela pa preskoči prej omenjeno čistino razumevanja samega.

Analoško prenašanje ali transpozicija lastnih vsebin (bogastva) razumevajočega subjekta v razumevno temu razumevnemu sploh ne dopušča, da bi bilo kot ono samo kdajkoli tudi **razumljeno,** ker se kot razumljeno razumevnega vedno **izpostavlja** razumevajoči subjekt sam. Glede na omenjeno fundamentalno intencijo hermenevtike nam premislek pokaže, da imamo v Diltheyjevem zasnutku prevratne metafizike pred seboj pravzaprav neko **»antihermenevtiko«,** saj razumevajoči subjekt tu nikakor ne dopušča razumevnega, temveč ga načelno posiljuje z **razumljenim,** ki je samoizpostava njegovih lastnih vsebin. S tem je vse razumevno brez vsakega zadržka subjektivirano: v njem so iz-postavljene lastne vsebine razumevajočega subjekta, ki jih za ta prenos ali za to transpozicijo določa »življenjski« interes vsakokratnega subjekta. Subjektiviteta razumevajočega subjekta je pri tem določena kot edini prostor razumevanja, ki je sedaj zgolj še perspektiva vsakokratnega dejanskega subjekta volje-moči. Razumevno je reprezentirano v razumljenem, ki je že vnaprej le drugo-bit razumevajočega subjekta in razen tega ničevo, nedejansko. S tem se hermenevtika v horizontu Diltheyjeve prevratne metafizike pokaže kot le delno ovedeno vse-zajemajoče brezpogojno metodološko nasilje perspektivizma volje-moči Prevratno-metafizična hermenevtika docela zavrže temeljno intencijo vse hermenevtike in je še danes v **vseh duhovnih znanostih** temeljna metoda. Točneje: ne da jo »zavrže«, temveč česa takega sploh ne ugleda.

Prevratno-metafizično hermenevtiko karakterizira torej temeljno **nedopuščanje** drugemu biti ono samo, temveč ga »dopušča«, tj. **postavlja** le kot drugobit vsakokratnega razumevajočega subjekta samega. Pri taki določenosti razumevanja razumevajoči subjekt v razumljenem brez najmanjšega zadržka posili razumevno sam s seboj. Ta proces smo opisali doslej podrobno v našem interpretativnem povzetku in komentarju in se kaže z vseh svojih strani isti. Že **notranje izkustvo,** namreč doživljanje in podoživljanje je posredovano samo sebi in o prezenci tako posredovanega odloča vsakokratni interes delujoče volje-moči, ki se **v tem** udejstvuje. S tem v zvezi smo videli, kako se nujno konstruira doživljaj kot najmanjša pomenska enota zgradbe duhovnega sveta, dalje avtobiografija, biografija, delovanjska sovisja in sistemi. V vsem tem nujno sodelujeta doživljanje in razumevanje kot fundamentalna metoda, ki se po svojem bistvu kaže kot **način** ali pot samo-iz-postavljanja vsakokratnega dejanskega subjekta. Prevratno-metafizična hermenevtika »nevede« uzakonja subjektiviteto vsakokratnega dejansko delujočega subjekta za brezpogojno mero in določilo biti in resnice **vsega razumevnega** v razumljenem, ki je vedno transpozicijska iz-postava njega samega. Z njo je subjektiviteta edini prostor razumevanja. Transpozicija, prevajanje ali prenašanje sebe v drugo je bistveno postavljanje drugega kot sebe in torej nedopuščanje, ne-pripuščanje drugega **kot drugega v njem samem.** Pri takem postopku razumevanja seveda subjekt nujno »najde« enotnost družbeno-zgodovinskega sveta kot celote, »najde« sorodnost vsega med seboj in s samim seboj, postavljajoč sedaj ta rezultat obenem še za predpostavko možnosti razumevanja kot transpozicijskega opomenjenja.

Ker je pri Diltheyju prirodno postavljeno kot podlaga duhovnega, je prirodno v tej svoji določenosti (namreč v tej svoji ontološki »funkciji«) prav tako postava subjekta samega, je neka iz-postava njega samega. Način izvedbe

tega je Diltheyjeva študija o realiteti zunanjega sveta. Prav zato je v Diltheyjevem zasnutku govor o bivajočem v celoti.

Omenili smo že, da v modernih duhovnih znanostih ni problem objektivnost ali subjektivnost spoznanja, ker je na načelni ravnini oboje isto. Gre za to, da uvidimo, da so »spoznanja« tu **objektivna** in da je prav v tem zajet ves problem modernega perspektivizma volje-moči. Resnica je tu **objektivna,** nosi in določa pa jo **subjektiviteta** vsakokratnega zgodovinsko dejanskega subjekta, ki je lahko posameznik (vendar redno vključen v neka delovanjska sovisja: kot presečišče družbenih razmerij), skupina, razred, narod, vojno-gospodarski blok, »Vzhod«, »Zahod« ipd. Zato med objektivnostjo ali subjektivnostjo resnice na načelni metafizični ravnini ni razlike. Tole je temeljni metafizični značaj resnice, ki nosi moderni perspektivizem volje-moči, da je resnica vedno že iz-postava volje-moči same. V tej ovedeni (pri Nietzscheju) ali neovedeni (pri večini drugih teoretikov znanosti) usodni subjektivizaciji oz. perspektivizmu bistva resnice in biti vsega bivajočega nastajajo moderne evropske teorije znanosti. Če to enkrat uvidimo, je za nas naenkrat dokončno suspendirana **samoumevnost vsega današnjega pečetja znanosti in še bolj njihovih takih ali drugačnih utemeljitev in metateorij.** Začne se kazati neogibnost ponovne vrnitve k že zdavnaj zasutim **izvirom** evropskega »duha«.

Zakaj moramo reči, da je pri Diltheyju hermenevtika nujno nasilje nad razumevnim? Ker je razumevanje tu nepoljubno določeno kot transpozicijsko opomenjanje, pri katerem razumevajoči subjekt vnaša iz bogastva svojih vsebin v razumevno vse, kar zanj v razumevnem je. **Razumljeno** razumevnega skratka ne vsebuje absolutno ničesar, česar ne bi bil vanj prenesel razumevajoči subjekt sam iz sebe, pri čemer ima subjekt to tako razumljeno ali opomenjeno že tudi za **razumevno,** saj je razumevno **samo na sebi** že vnaprej zgolj mrtev znak, nedejansko, ki mu šele razumevajoči subjekt daje dejanskost vtem, ko ga **pri-svoji,** ko mu **da svoje** življenje. Skratka: razumevanje kot re-prezentiranje razumevnega v razumljenem je **določeno** po vsakokratni živi (sedanji) življenjski enoti, tj. po vsakokratnem jedru volje-moči; zato je **razumljeno** razumevnega vedno ta vsakokratna živa enota življenja sámega. Tako vsakokratno sedaj-dejansko življenje, dejansko le v konkretnih življenjskih enotah ali delovanjskih sovisjih, posiljuje preteklost in vse vnanje ter ravna **proti** fundamentalni intenciji hermenevtike, po kateri je treba razumevnemu samemu **dopustiti** prehod v razumljeno brez potvorbe ali popačenja. Seveda bi tudi Dilthey trdil, da po njegovi hermenevtiki razumevno vendar brez potvorbe prehaja v razumljeno. V tem bi imel Dilthey nedvomno prav, saj v udejanjenju na sebi nedejanskih (mrtvih) znakov ali izrazov vendar ne more biti potvorbe. Toda »potvorba« razumevnega nima svojega »začetka« v teku samega procesa razumevanja kot transpozicijskega opomenjanja, temveč predvsem in odločilno že tam, kjer se **govor** kot to razumevno iz-postavlja kot **izraz** duha oz. **znak** pomena, torej že na tisti točki, ki se zdi skoz in skoz samoumevna, docela nevprašljiva. Na tej točki je seveda prav tako samoumevno tudi človek po bistvu določen kot psihofizična enota oz. animal-rationale ali **zoon logon echon.** Tako razumevanje govora pa je — historično gledano — že od Aristotela naprej zakoreninjena evropska metafizična tradicija, ki po svojem izvoru nikakor ni kaj samoumevnega (samoumevnost tega je prikrivajoč rezultat tradicije). Le ker je bil govor v evropski metafiziki tako azložen, je možna opisana Diltheyjeva določitev razumevanja in s tem taka utemeljitev duhovnih znanosti. Prav zato pa lahko rečemo, **da je Diltheyjeva hermenevtika pravzaprav oblika dovršene metafizične hermenevtike:** je prevratno-metafizična hermenevtika in njen horizont usodno nosi moderno duhovnoznanstveno spoznavanje in spoznanje, ne glede na to, če se »duhovno«-znanstveni raziskovalci tega zavedajo ali ne. V problem izvira metafizične hermenevtike se v tej razpravi ne moremo spuščati.

Če torej velja Dilthey za klasika moderne hermenevtike, moramo vedeti, da gre pri tem za dovršeno **metafizično hermenevtiko.** Prav prikazane kategorije življenja (glej § 33—38) so jedro Diltheyjeve hermenevtike in obenem so jedro njegove filozofije življenja, tj. te formulacije prevratne metafizike. Vendar ni problem v tem, da je ta hermenevtika »metafizična«, temveč v tem, da po svojem bistvenem ustroju (ki ostaja pri Diltheyju v poglavitnem skrit) sama docela sprevrne že omenjeno temeljno intencijo hermenevtike, da torej ne izpolnjuje tistega, kar obljublja. Kaj namreč sploh še ostane od te hermenevtike, če bi jo hoteli ločiti od Diltheyjeve neovedene metafizike? Pravzaprav nič, saj je odprava njene metafizičnosti odprava metafizične hermenevtike same v celoti.

In v čem je pravzaprav metafizičnost Diltheyjeve hermenevtike? Hermenevtika naj bi dala pred-ustroj razumevanja samega. Torej ne že-razumetja tega ali onega bivajočega. Hermenevtika sama, če se hoče držati svoje intencije, pravzaprav ne more biti neko **že-razumetje česa** bivajočega, naj bo to vnanje (objektivno) ali notranje (subjektivno). Njena »naloga« je tedaj vzdrževanje tistega prostora, kjer je sploh mogoče karkoli razumeti, in to je razumevanje samo v svojem čistem »pred«-ustroju. Kaj vidimo namesto tega pri Diltheyju? Ves čas opisuje on ustroj subjekta, njegovo dejansko individuacijo, doživljanje, izražanje, opomenjanje izrazov kot vnašanje svojih vsebin vanje, strukturne sklope duševnih momentov ali strukturne sklope družbeno zgodovinskega sveta: delovanjska sovisja in sisteme takih delovanjskih sovisij itd.; **opisuje skratka ves čas samo ustroj subjekta in ustroj objekta ter njunega mnogotero razčlenjenega medsebojnega razmerja.** Tisto, za kar pa Diltheyju še prav posebej gre pri opisu razmerja med subjektom in objektom, je način **metodičnega konstruiranja »duhovnc«-zgodovinskega sveta (torej objekta) v »duhovnih« znanostih,** v čemer je vsa utemeljitev teh znanosti. Ta moment razmerja med subjektom in objektom je torej »teoretičen«, »spoznaven«, ki temelji kot smo videli na dejavnem, dejansko delujočem, produktivnem razmerju med njima. Opis subjekta, objekta in razmerja med njima pa nikakor ne prinaša samega razumevanja v njegovem načelnem, čistem pred-ustroju, namreč **»pred«** vsakim razumetjem česar koli že, temveč prinaša vedno neko že izpolnjeno razumetje nečesa, tu predvsem subjektivitete. Hermenevtika (razumevanje samo) je tako v svojem bistvenem preskočena. Subjekt, objekt in celotno razmerje med njima namreč lahko razumemo ali razložimo (kar je isto) le v nekem »prostoru« razumevanja, katerega ustroj je načelno »pred« tem že-razumetjem ali že-razlago omenjenih treh. Diltheyjeva **celotna** »psihologija« z vsemi metodami vred pa **je že neko razumljeno.** To **tako razumljeno** (subjektiviteta in njeno samopovnanjenje) se postavlja tu kot podlaga za faktično razumetje vsega drugega razumevnega. Diltheyjeva hermenevtika v širšem smislu torej daje že ustroj nekega primarno **razumljenega,** namreč **duševnega življenja v njegovih objektivacijah,** ki naj bi bilo podlaga vsega razumevanja. Da je pri tem početju že potreben neki načelni pred-ustroj razumevanja samega »pred« razumetjem česar koli, ostaja pri tem Diltheyju popolnoma nerazvidno. Hermenevtika, ki bi zares ustrezala svoji intenciji, bi se morala tedaj potegniti nazaj iz vsakega že-razumetja ali že-razlage **česa** k esplikaciji načelnega pred-ustroja razumevanja samega v njegovi (ne transcendentalni) čistini, kjer ni ozirov na karkoli bivajočega v korelaciji subjekt objekt. Transcendentalna čistina je namreč vedno že v subjektiviteti sami postavljeno razmerje med subjektom in objektom. Metafizika zato niti v svoji dotedanji niti v svoji dovršeni, prevratni formulaciji ni primerno mesto za hermenevtiko, **ki sledi svoji temeljni intenciji** in je taka le, če se potegne iz opisovanja oz. že-razlage česa, bodisi subjektivno ali objektivno postavljenega, nazaj k esplikaciji »pred«-ustroja razlaganja oz. razumevanja samega, ne glede na katero koli (prednostno ali ne-prednostno) bivajoče. Ker pa metafizika nujno potiska hermenevtiko na področje že-razlage **nečesa,** saj je metafizika vedno le vprašanje in odgovor o bivajočem v celoti, jo s tem meče iz njenega lastnega »področja«, namreč iz razumevanja samega in njegovega ustroja brez ozira na bivajoče.

Ker je to tako, mora »Diltheyjeva« prevratno-metafizična hermenevtika nujno biti le metodični instrument nezadržnega nasilja v odnosu do vsega, česar se dotakne. Za tak razumevajoči **subjekt** je »duhovni« (družbeno-zgodovinski) svet tedaj bistveno enoten. Pa tudi ta subjekt ni kaka večna bitnost, temveč se tudi sam v prav tem postopku sam po sebi šele vzpostavlja. Nikjer ne more tako samovzpostavljeni in samoizpostavljeni subjekt najti kaj **kvalitativno** različnega, povsod nahaja le kvantitativne razlike. Zato je seveda mogoče, da »najde« že v stari Grčiji ideološke boje; zato »najde«, da so vse filozofije in metafizike, vsa umetnost in religija vsepovsod in v vseh časih sveta ni nazori; zato »najde«, da je tudi staroindijska ali starokitajska misel »pravzaprav« filozofija oz. metafizika in »lahko« govori o »etiki«, »logiki«, »ontologiji«, »estetiki« itd. v tej misli; zato mu ni nemogoče govoriti o svetovni »estetski produkciji« od Altamire do danes; zato »so« zanj vsepovsod in zmeraj ljudje po bistvu isti, kljub vsem razlikam — namreč volja-moč ali produkcijska bitja ali pa duh. In to transpozicijsko-opomenjevalno »najdevanje« se godi za subjekt brez ostanka: nikjer ne naleti na kaj, kar bi v tem »duhovno«-ontološkem smislu sploh bilo nekaj, česar pa on ne bi mogel po-svojiti. Razumevanje kot transpozicijska opomenitev je računska enačba, ki se mu vedno izide brez ostanka. Toda v vsem tem je srčika najradikalnejšega **imperializma** (evropsko določenega, tj. metafizičnega) razumevajočega **subjekta.**

S tem smo samo v glavnih potezah označili temeljni značaj hermenevtike v Diltheyjevem zasnutku prevratne metafizike. Problema omenjene temeljne intencije hermenevtike, ki pa ostaja v vsej metafizični tradiciji neizpolnjena, v tej naši študiji ne moremo podrobneje razvijati. V njem se odpira neka možnost hermenevtike, ki bo tema naših prihodnjih raziskav.

Ivan Urbančič